

Notitie huiselijke eredienst

AANLEIDING

In het kader van mijn eindstage in de gemeente van Hattem-Noord werk ik aan een opdracht die hoort bij het stageonderdeel gemeenteopbouw. Het is de bedoeling dat ik ontdek hoe de huiselijke eredienst functioneert en wordt vormgegeven in gezinnen met opgroeiende kinderen. Op basis van een dubbele analyse – huiselijke eredienst: wat is het, en hoe functioneert zij in Hattem-Noord – zal ik handreikingen doen voor het verbeteren van de bestaande praktijk.

De eerste en concrete aanleiding is dus mijn stageopdracht. Tweede aanleiding is mijn eigen interesse. Janneke en ik komen inmiddels ook meer in de fase van het opgroeiende jonge gezin. Ik heb dus ook een persoonlijk belang bij dit onderwerp. Derde aanleiding om dit onderdeel van het gemeente-zijn nader te bekijken is de signalen die ik in de gemeente heb zelf opgepikt. Zowel op kerkenraad als in de gezinnen bestaat zorg over het functioneren van de huiselijke eredienst. Vragen zijn bijvoorbeeld: ‘leren de kinderen nog bidden?’ en: ‘wordt er binnen de gezinnen nog gesproken over geloof en Bijbel?’. Maar ook: ‘hoe doen anderen het?’ en: ‘hoe kunnen we onze kinderen leren wat geloven is, en wie God is?’.

ONDERWERP

Huiselijke eredienst, wat is het? Onderwerp van reflectie in deze notitie is ‘huiselijke eredienst in gezinnen met opgroeiende kinderen’. Dit sluit dus uit de huiselijke eredienst op adressen met gemeenteleden zonder kinderen (thuis) en in gezinnen met overwegend oudere kinderen. Met oudere kinderen bedoel ik kinderen vanaf een jaar of 16. Vanaf deze leeftijd is de basale vorming die de kinderen van thuis en ouders meekrijgen afgerond. Daarmee is uiteraard in deze gezinnen niet de huiselijke eredienst zelf opgehouden. Wel is dan de fundering gelegd. Nu moeten kinderen meer voor eigen rekening gaan nemen.

De term huiselijke eredienst is niet zo gangbaar in deze tijd. Toch is er geen echt alternatief voor in de plaats gekomen. Het fenomeen ‘stille tijd’ duidt meer op de persoonlijke stille omgang met God van de gezinsleden individueel. Mogelijk is het in onbruik raken van de terminologie (‘huiselijke eredienst’) een aanwijzing voor een steeds meer in onbruik rakende praktijk.

Kerkzijn vindt plaats op verschillende niveaus. Op macroniveau is er de kerkelijke gemeente (of soms: enkele gemeenten), met daarin centraal de wekelijkse erediensten. Op mesoniveau vindt kerkzijn plaats in kleinere groepen: (mini)wijken, maar vooral het gezin. Op microniveau gaat kerkzijn over de inwoning van Christus door zijn Geest in de individuele gelovige. Het gezin is dus een vorm van kerkzijn op mesoniveau.

Definitie huiselijke eredienst

Onder huiselijke eredienst versta ik de gezamenlijke omgang met God en zijn Woord zoals dat in gezinnen plaatsvindt door middel van gebed, bijbellezing, zingen en gesprek.

ACHTERGRONDEN EN VISIE

Het gezin in de Bijbel

In de Bijbel is het gezin een vanzelfsprekendheid. Het gezin of het gezinsverband (wijdere familie) speelde er een centrale rol. Het bijbelse gezinsleven mag een weerspiegeling zijn van het verbond van God met zijn volk. Ik denk hier bijvoorbeeld aan psalm 133. Maar ook aan Job. Deze vader was als een priester voor zijn kinderen. Voor elk van zijn zonen en dochters hield hij de ochtend na een feest een reinigingsritueel. Hij bracht hen als het ware terug bij God. Van Jakob lezen we in Genesis 35:2: ‘Toen zei Jakob tegen zijn familieleden en tegen alle anderen die bij hem waren: ‘Doe de vreemde goden die jullie hebben weg, reinig je en trek schone kleren aan. Laten we naar Betel gaan: daar wil ik een altaar bouwen voor de God die naar mij heeft omgezien toen ik diep in de ellende zat en die mij op mijn hele reis ter zijde heeft gestaan’. Samen met zijn gezin bouwt hij een altaar voor God.’

Jozua zegt in Jozua 24:15: ‘In ieder geval zullen ik en mijn familie de HEER dienen.’ Ook de Joodse feesten worden gevierd in familiekring. Pascha, het feest van de bevrijding wordt in eerste instantie gevierd en beleefd binnen het gezin. God gebruikt het gezin dus als eerste doorgeefluik van zijn heil. Deuteronomium 6:6-7: ‘Houd de geboden die ik u vandaag opleg steeds in gedachten. Prent ze uw kinderen in en spreek er steeds over, thuis en onderweg, als u naar bed gaat en als u opstaat.’

Gods woorden en daden moeten worden doorgegeven van generatie op generatie. Dat is ook de lijn van het verbond: God wil werken in de lijn van de geslachten. Psalm 105: ‘Gedenk de wonderen die hij heeft gedaan, de oordelen die hij heeft uitgesproken, nageslacht van Abraham, zijn dienaar, kinderen van Jakob, door hem verkozen.’

Doop

God bevestigt en verzegelt dit door de doop. De ouders moeten hun kinderen leren de enige God, Vader, Zoon en Heilige Geest aan te hangen te vertrouwen en lief te hebben met heel hun hart, ziel, verstand en krachten en met de wereld te breken, hun oude natuur te doden en godvrezend te leven (doopformulier).

In de Bijbel wordt verder duidelijk dat het goed is om te leven in en met een gezamenlijke regelmaat in gebed en lofprijs. Verschillende gebeden zijn ochtend- of avondgebeden. In de tempel en synagoge hield men zich aan vaste gebedstijden. Dit lezen we ook van David (psalm 55:18), Daniël (Daniël 6:11 en 14), Jezus (Marcus 6:46), en de eerste leerlingen (Handelingen 2:15). Rond de maaltijd zong het joodse gezin uit de psalmen. Dit deed ook Jezus met zijn discipelen tijdens de paasmaaltijd (Matt. 26:30). Naast de psalmen werden ook andere gedeelten uit de Bijbel door de kinderen geleerd.

Het gezin in de kerkgeschiedenis

Maarten Luther heeft grote waarde gehecht aan de huiselijke eredienst. Het gezin moest een afspiegeling zijn van de samenkomst van de gemeente. De Bijbel moest in de moedertaal thuis worden gelezen.

In de Nadere Reformatie kreeg de huisgodsdienst grotere nadruk. Het geloof moest in de eerste plaats doorleefd geloof zijn: in het hart, het gezin en in de gemeente. Het gezin verbindt dus persoon (hart) en gemeente met elkaar. Het is de gemeente in het klein. Er verschenen tal van ‘huisboeken’, catechisatieboeken, gebedenboekjes, boekjes met bekeringsgeschiedenissen en prentenbijbels voor kinderen.

In de kerkgeschiedenis is huisgodsdienst dus steeds beoefend, zij het in de ene periode met meer nadruk dan in de andere periode. Dit wil niet zeggen dat de huiselijke eredienst nooit problematisch is geweest.

Mede op basis van het bijbelse getuigenis zou een visie bijvoorbeeld als volgt kunnen worden omschreven:

Een christelijk huis als kleine gemeente: ieder huis een woonplaats van Christus.
--

ANALYSE VAN DE SITUATIE

De huiselijke eredienst staat onder druk. Hieraan zijn verschillende factoren debet. Aan de ene kant is er de invloed van de (jachtige) tijd waarin wij leven. Ieder gezinslid heeft zijn eigen programma. Gezamenlijke momenten zijn schaars. Ook de steeds verder gaande secularisatie – het leven dat niet meer in verband wordt gebracht met God – eist ongetwijfeld zijn tol. Het is bovendien de vraag of gereformeerde ouders zelf wel voldoende de noodzaak inzien van de huisgodsdienst. Er is een groep ouders die zelf niet is gewend om woorden te geven aan hun geloof. Zij kunnen er met hun kinderen niet of nauwelijks over praten. Het geloof kan dan door de kinderen worden ervaren als iets van de buitenkant. Je moet naar de kerk, catechisatie, en als er aan tafel wordt gebeden dan gebeurt dit zwijgend of door middel van een standaardgebed. Ik heb zelf de indruk dat dit wel is veranderd ten opzichte van een of twee generaties terug. Steeds meer ouders leren in dit opzicht veel. Er is openheid en motivatie om geloofszaken te bespreken en kinderen bij het gebed te betrekken. Maar er is ook een groep ouders die – onder de invloed van de verdergaande secularisatie – nut en noodzaak van het beoefenen van de huiselijke eredienst niet of minder inziet. Wat te maken heeft met het geloof wordt dan uitbesteed aan kerk en (waar nog van toepassing) school. De gereformeerd vrijgemaakte zuil maakte dit tot voor kort ook goed mogelijk. En wanneer de kinderen zelf niet meer willen is het al snel einde oefening. Thuis hebben deze kinderen in ieder geval geen voorbeeld gehad hoe te leven met God. Maar, ook ouders die hun kinderen wel graag actief stimuleren om te ontdekken wie God is hebben het moeilijk. Hoe te bidden? En bijbellezen? En, wat als ze niet willen?

HANDREIKINGEN

Hieronder volgen een aantal concrete handreikingen voor het verbeteren van de huiselijke eredienst in gezinnen met opgroeiende kinderen in Hattem-Noord. Deze handreikingen zijn in principe gericht aan de ouders. Tot slot doe ik een aantal handreikingen aan de kerkenraad. Hiermee bedoel ik niet dat leden van de kerkenraad deze handreikingen zelf moeten in- of uitvoeren. Wel denk ik dat het goed is als de kerkenraad initiërend en faciliterend optreedt. Hij kan het mogelijk maken en stimuleren dat activiteiten worden ontwikkeld die ondersteunend zijn voor de verbetering van de huiselijke eredienst in de gezinnen.

Bijbellezen. In de omgang met God, persoonlijk en in het gezin, neemt de Bijbel een centrale plaats in. Door Gods Woord spreekt God zelf. Maar niet altijd even duidelijk. Soms is de oorzaak gelegen in de houding en de manier waarop er (niet) wordt geluisterd. Het actief betrekken van alle gezinsleden bij het lezen door bijvoorbeeld om de beurt een vers te lezen kan een goede oefening zijn. Het helpt bovendien om de aandacht erbij te houden. Een Bijbel met kanttekeningen, een bijbelverklaring of een bijbels dagboek kan ook helpend zijn om de boodschap van de Bijbel beter te begrijpen.

Vraag is ook: wat wordt er gelezen? Het is m.i. raadzaam om hierover een doordacht plan te hebben. Dit om te voorkomen dat de vraag steeds weer opkomt uit welk bijbelboek we nu weer eens iets zullen lezen. Mogelijkheden zijn: de Bijbel doorlezen van Genesis tot Openbaringen (evt. m.b.v. een rooster dat de lezers in gedeelten de Bijbel doorloodt); het volgen van het kerkelijk jaar (dit heeft in ieder geval in de perioden rond kerst, Goede Vrijdag, Pasen, Pinksteren en Hemelvaart de voorkeur), evt. met behulp van een bijbels dagboek. Een ander ritme is bijvoorbeeld: 's avonds rond de avondmaaltijd de Bijbel door, 's middags uit de kinderbijbel en 's ochtends uit de psalmen lezen. Vertrouwd raken met de psalmen is van grote waarde. Voor het naar bed gaan kan eventueel met de kinderen afzonderlijk worden gelezen uit een dagboek dat op de leeftijd en de situatie van het ene kind is afgestemd.

In ieder geval is het dus sterk aan te raken a. dát er nagedacht wordt (en afspraken worden gemaakt) over het bijbellezen in het gezin, en b. dat er structuur zit in de gezamenlijke bijbellezingen. Dus niet hap snap uit de Bijbel lezen.

Bidden. Naast de bijbellezing heeft het gebed een centrale plaats in het leven met God. Te denken is in de eerste plaats aan het gebed vóór de kinderen, maar zeker ook aan het gebed mét de kinderen. Want het gezin is de belangrijkste oefenschool voor kinderen om te leren bidden. Nog steeds wordt in sommige gezinnen alleen in stilte gebeden. Voor kinderen is het erg moeilijk om dan te leren hoe te bidden. De kinderen kunnen ook tijdens (delen van) sommige gebeden zelf voorgaan in het bidden. Altijd hetzelfde standaardgebed of formuliergebed bidden is niet aan te raden. Toch kunnen sommige standaardgebeden (bijv. achter in het Gereformeerd Kerkboek) soms worden gebruikt om het eigen gebedsleven te verrijken. Er bestaan ook standaard kindergebeden. Deze kunnen ook ter afwisseling worden gebruikt om de kinderen een andere manier dan ze van u gewend zijn aan te leren.

Ook bij het bidden is het van belang om structuur in de praktijk aan te brengen. De kinderen leren bidden is ook: eraan denken dat de voorbeden een herkenbare plaats innemen in het gebed. Te denken is aan zaken die de kinderen zelf inbrengen (een zieke klasgenoot), aan familie, kerk, dorp of stad, wereld(nieuws). Zorg ervoor dat dit wordt afgewisseld zodat om de zoveel tijd deze onderwerpen een plaats krijgen in het gebed. De kinderen leren dan dat het gebed niet alleen draait om persoonlijke wensen en verlangens. Bid ook voor elkaar, en ook voor elkaars geloof. Zorg ervoor dat in het gebed iedereen zich kan herkennen: geef de leefwereld, dat is inclusief het taalgebruik, van ieder gezinslid een herkenbare plaats. Vraag bijvoorbeeld uw peuter of kleuter waarvoor zij willen bidden of danken. Tip: maak een weekrooster met daarop de bijzondere gebedsonderwerpen en voorbeden per dag vermeld. Een voorbeeld kunt u vinden in: M. van Campen, *aangaande mij en mijn huis*, Zoetermeer: Boekencentrum, 1998, p. 59-62.

Zingen. Muziek kan zowel uiting van het geloof als inning van het geloof zijn. Wie veel liederen kent, kan zijn geloof op veel manieren uiten. Wie veel liederen kent, verrijkt zijn geloofsleven ook door te innen: nieuwe kanten ontdekken aan (het leven met) God. Daar komt nog bij dat liederen beter in het menselijk geheugen blijven hangen dan teksten, ook bij jonge kinderen (maar ook bij demente bejaarden). Zingen werkt verder ook samenbindend, ook in de huiselijke eredienst. Wat gezegd wordt over het zingen in de zondagse eredienst, geldt ook voor het zingen thuis (o.a. uit: de notitie 'de bundel negentig gezangen' van deputaten kerkmuziek en deputaten eredienst).

Mijn ervaring is dat de gewoonten als het gaat om zingen in het gezin sterk wisselen. Sommige gemeenteleden zijn van vroeger gewend om thuis veel (geestelijke liederen) te zingen, maar doen dit nu niet meer in hun eigen gezin. Anderen hebben vroeger nooit gezongen, maar hebben dit in hun eigen gezin bewust wel een plaats gegeven. Mijns inziens verdient het zingen een volwaardige plaats in het gezin. Als kinderen dit van jongs af aan gewend zijn hoeft dit ook geen probleem te zijn.

Gesprek. Als ouders niet met hun kinderen praten over geloofszaken is er iets mis. Toch heb ik het idee dat er op dit punt nog veel winst te behalen is. Het is een bijbelse opdracht om de kinderen vertrouwd te maken met God en zijn grote daden (zie hierboven onder 'visie'). Kinderen hebben bovendien voorbeelden nodig. Als u het niet bent, dan is het zeker iemand anders. En, kinderen en jongeren staan meestal open voor persoonlijke en authentieke (geloofs)ervaringen.

Het hangt uiteraard af van de omstandigheden van het gezin wanneer dit het beste kan gebeuren. Bij kleine kinderen kan er bijvoorbeeld rond het naar bed gaan tijd worden vrijgemaakt voor vragen of gesprek. Maar te veel regelmaat in het creëren van 'gespreksmomenten' kan ook gekunsteld overkomen. Let er dus op dat wanneer er een gesprek plaatsvindt, dit in ieder geval gebeurt in een sfeer van openheid, echtheid, vertrouwen en eerlijkheid. Ook betrokkenheid bij en interesse in de catechisatielessen is belangrijk. Het geloof wordt anders iets van 'de kerk'.

Een paar voorbeelden van vragen en gespreksonderwerpen om gesprek over geloofszaken binnen het gezin te stimuleren (meer geschikt voor oudere kinderen). Deze vragen zijn niet bedoeld om letterlijk te stellen, maar als stimulans voor het aangaan van gesprekken over verschillende onderwerpen:

- hoe ervaar je de kerkdienst (waarom ga je naar de kerk)?
- Wat is je eigen aandeel tijdens de dienst?
- Wat is voor jou de waarde van de kerkdienst en m.n. de preek?
- Als jij het voor het zeggen had, wat zou je dan veranderen aan de kerkdienst?
- hoe is de sfeer op vereniging / catechisatie?
- wat is jouw eigen aandeel tijdens de catechisatie / vereniging?
- Wat zou je willen veranderen?
- Wat heb je aan de vereniging en catechisatie?
- Wat vind je van de manier waarop we thuis bijbellezen en bidden?
- Zou je hier iets aan willen veranderen?
- Wat is je eigen aandeel?
- Wat leer jij / zie of merk jij van het geloof van je ouders of andere gezinsleden?
- Hoe sterk is je geloof in God en hoe sterk zijn je twijfels?
- Hoe sterk is jouw persoonlijke relatie met God?
- Welke persoonlijke activiteiten ontplooi jij om deze relatie in stand te houden en/of te versterken?
- Wat heb jij nodig om je relatie met God te versterken?
- Welke plaats of functie heeft de kerk (de gemeenschap der heiligen) voor jou?
- Hoe ervaar jij jouw plek in die gemeenschap der heiligen?
- Hoe actief word je betrokken bij die gemeenschap en wil je dat of zou je dat willen?
- Hoe sta je qua levensstijl t.o.v. de traditie? Wat vind je achterhaald en wat niet?
- Hoe denk je over onderwerpen als samenwonen, seks voor het huwelijk, zondagsbesteding, vrijetijdsbesteding, uitgaan / stappen?
- Welke mensen bewonder je vanwege hun geloof en waarom?

[vragen o.a. n.a.v. een rapport van de Gereformeerde kerk *vrijgemaakt* te Hardinxveld-Giessendam over het jeugdbeleid. Te vinden via www.steunpuntgemeenteopbouw.nl]

Natuurlijk is het ook goed mogelijk om een speciale kring of verenigingsavond te wijden aan dit onderwerp. Ook kan er speciaal rond deze vragen een groep ouders worden opgezet die met elkaar ervaringen en tips uitwisselt, of met elkaar verder studeert over dit onderwerp.

HANDREIKINGEN AAN DE KERKENRAAD

1. Stimuleer en initieer het ontstaan van groepen ouders die elkaar stimuleren, met elkaar studeren, elkaar bemoedigen en ervaringen uit wisselen: 'hoe doen jullie het?'
2. Een ander idee is het initiëren van generatiegesprekken. Ouderen (opa's en oma's) hebben soms veel te vertellen over hun leven met God. Organiseer avonden waarop ouderen hierover met jongeren in gesprek raken.
3. Zorg voor beschikbaarheid van voldoende ondersteunend materiaal of lijsten met tips waar materiaal is te vinden (toerusting). Te denken is aan: lijsten met geschikte dagboeken, bijbelvertalingen, kinderbijbels (zie ook hieronder, onder 'literatuur'). Deze lijsten zijn soms te vinden op het internet (bijv. www.bijbel-info.nl), maar kunnen ook worden samengesteld o.g.v. de ervaringen van gezinnen die bijv. een dagboekje gebruiken dat speciaal is gericht op een specifieke leeftijdsgroep. Informatie kan worden uitgegeven in handzaam formaat of op een website.
4. Stel concrete bijbelleesroosters voor in het gezin beschikbaar, evt. via het kerkblad of preeksamenvatting. Deze roosters kunnen mensen helpen om binnen een bepaalde periode de Bijbel door te lezen, of om mee te leven met het kerkelijk jaar.
5. Stimuleer en initieer dat er aandacht besteed wordt aan dit onderwerp op huisbezoek, catechisatie, bijbelkring, mannen- of vrouwenvereniging, tijdens huwelijksvoorbereidings- en doopgesprekken en in de prediking. Het e.e.a. eventueel via een jaarthema of een themaweek.
6. Stel voorbeeldgebeden (ook voor kinderen) beschikbaar om mensen te helpen hun gebedsleven te verrijken.

LITERATUUR

Voor deze notitie heb ik gebruik gemaakt van:

- M. van Campen, *Aangaande mij en mijn huis. Over het dienen van God in het gezin*, Zoetermeer: Boekencentrum, 1998 (een actueel en leesbaar boekje met uitgebreide aandacht voor bijbelgegevens, vragen en huisgodsdienst in de geschiedenis vanaf Augustinus tot nu, en in het bijzonder voor de periode van de Nadere Reformatie).
- J.R. Beeke, *Aangaande mij en mijn huis. Het geloof gestalte geven in het gezin*, De Groot Goudriaan, 2006 (recent boek over de huiselijke eredienst uit bevindelijke hoek. Door de sterk bevindelijke inslag soms wat wereldvreemd aandoend. Uitgebreide aandacht voor de vraag 'Hoe voorkomen we wereldgelijkvormigheid?').
- J.H. Mauritz en W. Visser, *Voor zijn aangezicht. Een handreiking voor huisgodsdienst vandaag*, Houten: Den Hertog, 2006 (verzamelde bijdragen uit bevindelijke hoek met veel praktische tips. Uit dezelfde hoek als J.R. Beeke).

Zie ook:

- www.steunpuntgemeenteopbouw.nl voor aanverwante informatie over jeugdwerk.
- <http://www.gkv.nl/main.asp?query=negentig+gezangen&x=0&y=0> voor de notitie 'De bundel negentig gezangen' met daarin informatie over muziek, liederen en zingen.

- <http://www.refdag.nl/dossier/1998/Kinderbijbels+in+veelvoud.html> o.a. artikelen over huisgodsdienst en een overzicht waarin 21 kinderbijbels worden beschreven en vergeleken aan de hand van een aantal criteria.
- <http://christelijkopvoeden.mijnzorg.nl/> website over christelijk opvoeden. Met o.a. links en boeken.
- www.jeugdwerk.pkn.nl website van de PKN met o.a. een afdeling over geloofsopvoeding met materialen en links.